

بزرگترین کتابخانه شخصی جهان در بعلبک

محمد نوری

کتابخانه‌های بعلبک

شهر بعلبک از توابع استان بقاع در لبنان از شهرهای قدیمی و دارای پیشینه فرهنگی است. آثار باستانی فراوانی از قبل از اسلام در زمان سیطره رومیان و نیز دوره اسلامی در گوشه گوشه این شهر به چشم می‌خورد. کتابخانه‌های مهمی در این شهر وجود داشته است؛ مانند کتابخانه‌های قسطا بن لوقا، اباطرة الرومان، الامجد بهرام شاه الایوبی.

اکثر ساکنان بعلبک شیعه هستند. وضعیت معیشتی و اقتصادی مردم نسبت به شهرهای دیگر در سطح پایینتری قرار دارد. علی‌رغم پیشنهادهای مختلف برای انتقال این کتابخانه به شهرهای دیگر، عبده مرتضی، ترجیح داده است که در کنار مردم شهرش بماند.

مؤسس کتابخانه

این کتابخانه با کوشش عبده مرتضی الحسینی متولد ۱۹۱۸ م در بعلبک فراهم آمده است. وی در سال ۱۹۳۷ م از مدرسه هنرهای زیبا دیپلم گرفت و مشغول تدریس در برخی مدرسه‌های لبنان گردید. در سال ۱۹۵۳ م از دانشگاه القدیس یوسف، دانشکده ادبیات شرقی، فارغ‌التحصیل شد. در فعالیت‌های سیاسی و اجتماعی شرکت داشته و بارها به زندان رفته است. ایشان شیعی مذهب و دارای گرایشهای ناسیونالیستی

در سالهای اخیر گزارشها و اخبار مختلفی در مجله‌ها و روزنامه‌های جهان درباره گنجینه نفیسی از کتابها و مطبوعات در بعلبک منتشر شده است. با دیدن برخی از این گزارشها در پاره‌ای از جراید عربی، همواره آرزوی دیدن آن مجموعه را داشتم، تا این که مهر ماه امسال به بعلبک مسافرت کردم. با پرس و جوی فراوان، شب هنگام به کتابخانه - که متصل به خانه شخصی عبده مرتضی الحسینی بود - رسیدم. با این که دیروقت بود، وی تنها مشغول مطالعه بود. تا نیمه‌های شب با ایشان گفت‌وگو داشتم. به دلیل این که وی پیرمردی هشتاد ساله بود، از خود شرم داشتم بیش از این مزاحم او شوم، ولی او همچنان مشتاق گفت‌وگو بود. به هر حال، کتابخانه را ترک کردم و صبح روز بعد به سراغ وی رفتم و به گشت‌وگذار در کتابها و مطبوعات پرداختم. عظمت آن کتابخانه مرا واداشت تا گزارشی برای ایرانیان بنویسم.

گفتنی است که اکثر مطبوعات معتبر جهان گزارشهایی از این کتابخانه منتشر کرده‌اند و چندین برنامه تلویزیونی و رادیویی توسط خبرگزاریهایی همچون B.B.C پخش شده است.

و چپی است.

از کودکی علاقه وافری به کتاب داشت و از هفت سالگی با جمع‌آوری هسته زردآلو از زیر درختان و فروش آنها به خرید کتاب می‌پرداخت.^۱ در ایام جوانی با فروش زمینهایی که به ارث به او رسیده بود به توسعه کتابخانه‌اش پرداخت و با صرفه‌جویی در حقوق معلمی‌اش، مجله و کتاب می‌خرید.

ویژگیهای کتابخانه

عبده مرتضی‌الحسینی در ۱۹۹۸/۸/۲ م اطلاعیه‌ای با عنوان «انقذوا مکتبة عبده مرتضی‌الحسینی» منتشر کرد و از همه فرهنگ‌دوستان جهان استمداد نمود. در این اطلاعیه کتابخانه خودش را مهمتر از قلعه بعلبک دانسته است؛ با این‌که قلعه بعلبک با قدمت تاریخی و عظمت معماری‌اش از آثار باستانی درجه اول جهان است.

این کتابخانه دوهزار عنوان مجله دارد که اکثر آنها عربی است. عبده مرتضی از اوایل نوجوانی به گردآوری مجلات و جراید پرداخته است.^۲ از این رو بایگانی وی غیر از کمیت دارای قدمت و کیفیت فوق‌العاده است.

این کتابخانه دارای موضوعات مختلف و متنوعی است، لذا می‌توان گفت که کتابخانه‌ای تخصصی است. حدود هفتاد درصد کتابها عربی است، ولی کتابهای فرانسوی و انگلیسی و به‌ندرت فارسی نیز گردآوری شده است.

دهها عنوان دائرةالمعارف عمومی و تخصصی به زبانهای عربی، انگلیسی و فرانسوی، به‌ویژه دائرةالمعارف دوهزار جلدی ماذا اعراف، زینت‌بخش این کتابخانه است. همچنین مجموعه‌ای از اکثر کتابها و مقالات درباره تاریخ و فرهنگ فلسطین فراهم آمده است.

مجموعه‌های اهدایی، مانند منشورات معهد الاستشراق الالمانی فی بیروت و مطبوعات الجامعة اللبنانية بر نفاست این کتابخانه افزوده است.

از آن‌جا که عبده مرتضی شخصیتی فرهنگی است

و متفکران جهان عرب را می‌شناخته، از ابتدا به گردآوری آثار ادبا، فلاسفه، مورخان، موسیقیدانان و هنرمندان عرب پرداخته است. از این رو، کتابخانه‌اش کارنامه‌ای از تاریخ اندیشه‌های متفکران عرب در یک قرن اخیر است.

نویسندگان، ناشران، دانشگاهها و مراکز تحقیقاتی و آموزشی کتابهای زیادی به این کتابخانه هدیه داده‌اند.^۳ برخی از نویسندگان برای حفظ و سالم ماندن کتابهایشان آنها را به آن‌جا آورده‌اند، چون عبده مرتضی در حراست و حفاظت از کتاب معروف است.

این کتابخانه فقط کتابهای چاپی دارد و کتابهای خطی را گردآوری نکرده است، چون معتقد است هزینه فراوانی برای خرید و نگهداری می‌طلبد و استفاده کمتری دارد. فقط چند نسخه خطی قرآن کریم و چهار رساله به زبان عربی و یک رساله به فرانسه خطی‌اند.

بنابر گزارش مجله النداء حجم این کتابخانه یک میلیون و صد و پنجاه هزار عنوان کتاب و مجله و روزنامه است،^۴ ولی السفير کتابها را سیصد هزار تخمین زده است.^۵

به‌دلیل ضیق مکان و عدم طبقه‌بندی منظم، احصای دقیق میسر نمی‌شود، لذا آمارهای مختلف از این کتابخانه ارائه شده است. به‌نظر می‌رسد بین هفتصد هزار تا یک میلیون عنوان، رقم واقعی باشد. خود عبده مرتضی نیز چنین حدسی دارد. مجله Lorient Le gour (۴ آوریل ۱۹۹۵) نیز همین رقم را گزارش کرده است.

در سال ۱۹۹۴ م سهی ابوشقرا در مجله النداء ضمن گزارشی نوشت: کتابخانه عبده مرتضی ششصد هزار دلار ارزش دارد.

۱. روزنامه الانوار (۱۲ ايلول ۱۹۹۴ م) درباره وی می‌نویسد: «الیاذة بعلبکیة من میلیون و نصف الملیون کتاب و مطبوعة و دوریة نظمها عبده مرتضی الحسینی ببذور المشمش و مسامین النجارین و عرق الجبن».

۲. مکتبه عبده مرتضی الحسینی، حسین محمد صلح، ص ۶. پایان‌نامه در الجامعة اللبنانية، دانشکده الآداب.

۳. همان، ص ۱۲.

۴. النداء، ش ۹۴، ۱۹۹۴ م، ص ۷.

۵. السفير، ۱۸/۱۱/۱۹۸۰ م، ص ۹.

شده‌اند. این کتابخانه در دو محل مستقر است: یکی در منزل مسکونی عبده مرتضی؛ دیگری در یک خانه استیجاری در شهر بعلبک.

وضعیت مجلات و روزنامه‌ها بدتر است؛ به طوری که بسیاری از آنها در حال از بین رفتن‌اند. در خانه ایشان به روی ارباب رجوع باز است، ولی سالن مطالعه مناسب و سرویس‌دهی مطلوبی ندارد. افراد زیادی از مناطق مختلف لبنان و خارج از لبنان برای استفاده از این کتابخانه به آنجا می‌آیند.

عبده مرتضی در سالهای اخیر برای معالجه و درمان شخصی‌اش و برای مرتفع ساختن برخی مشکلات ساختمانی کتابخانه ناچار شد که برخی از مجموعه‌های نفیس، مانند مجموعه لاهوت مسیحی و نسخه‌های خطی قرآن را بفروشد.

از سال ۱۹۷۲م تا کنون، دولت و مجلس لبنان قولهای فراوانی برای برطرف کردن مشکلات این کتابخانه داده‌اند، ولی هنوز گام مثبت و عملی برداشته نشده است. در سال ۱۹۹۱م گروهی به نام جمعیت دوستداران کتابخانه عبده مرتضی الحسینی در بعلبک به وجود آمده است و در صدد تأسیس کتابخانه‌ای عمومی بر مبنای کتابخانه عبده مرتضی هستند.

عبده مرتضی چندین کتابخانه مهم را خریداری کرده است، که برخی از آنها عبارت‌اند از: کتابخانه دکتر رئیف ابواللمع، کتابخانه جرجی نقولا باز، کتابخانه الاب لويس، کتابخانه محمد خیرالجمال، نیمی از کتابخانه دکتر فیلیپ حتی، کتابخانه یوسف صفیر، کتابخانه دیر عزیز.

وی از شرایط بحرانی لبنان در جنگ با اسرائیل و مشکلات داخلی استفاده کرده و بسیاری از کتابها را به قیمت ارزان خریداری نموده است. خود وی می‌گفت کتابهای زیادی را کیلویی خریده‌ام.

گفتنی است که این کتابخانه با پانزده هزار مؤسسه و مرکز نشر کتاب و همچنین نویسندگان مهم جهان به طور منظم ارتباط دارد. نامه‌نگاری، سفارش و دریافت آثار و ... به همت خود ایشان انجام می‌یابد؛ کاری که نیازمند یک سازمان گسترده است.

مشکلات کتابخانه

این کتابخانه دارای تشکیلات اداری و کارکنان موظف نیست؛ فقط خانم سامیه اسعد شمس و آقای محمدعلی جواد به طور پاره‌وقت با وی همکاری دارند.

این کتابخانه فهرست‌نویسی و رده‌بندی علمی نشده است. به دلیل کمبود فضا، کتابها از زمین تا سقف روی هم چیده